
KORA ÚJKOR

Politikai kommunikáció és politikai kultúra Angliában, 1558–1688

Nemrégiben látott napvilágot *Barbara J. Shapironak*, a retorika professzorának (University of California, Berkeley) a koraújkori politikai kommunikáció és politikai kultúra témájáról szóló monográfiája, amely igen széles horizonton vizsgálja e témakör műfajait, eszközeit és közön-ségét.

A tíz fejezetből álló kötet első része a témakörbe való *Bevezetés*, amely-ben a szerző lefekteti a vizsgálat szempontjait, az áttekintendő műfajokat és azok célközönségét. Kiemeli, hogy a „műfaj” kifejezést tágan kell értelmez-ni, mivel a politikai diskurzushoz tartozó műveknek nem mindegyike volt szigorúan besorolható egy-egy kategóriába, és az egyes műfajok jellegzetes-ségei a korszakban is változtak. A politikai életben való részvételt valamint a politikai kommunikáció természetét és hatását nagyban meghatározta az írni-olvasni tudás képessége és az oktatásban eltöltött évek száma, azonban az írástudatlanok és az alacsonyabb fokon iskolázottak sem voltak kizárva abból, hogy a politikai élet eseményeiről tudomást szerezzenek. A szóban terjedő hírek, pletykák, a versbe szedett jelentős közéleti események és a látványosságon alapuló események, felvonulások, ünneplések, kivégzések mindenki számára érthető politikai üzenetet hordoztak. Ebben a részben a korszak határainak meghúzását is megindokolja a szerző, mely szerint az I. Erzsébet trónra kerülésétől a dicsőséges forradalomig tartó időszak kohe-rens egészet alkot a vizsgált témát illetően.

A második fejezet a *Hírek, információk és a politikai vita* címet viseli. A hírek, s közülük kifejezetten a politikai eseményekről szóló információk igen keresettek voltak a korszakban, jelzi ezt az is, hogy a „Mi újság?” mint általános üdvözlési forma, a társadalom minden rétegében igen elterjedt volt. A nyomtatásban és a hírek terjesztésében London játszott kulcsszere-pet, különösen a tőzsde és a Szent Pál sétány környéke volt az információ-csere fontos helyszíne. Bár tudatában van a szerző, hogy többnyire csak a nyomtatásban fennmaradt forrásokra támaszkodhat kutatómunkája során,

mégsem zárja ki, sőt dicséretes módon megemlékezik a politikai hírek és események közvetítésének egyéb csatornáiról, mint például a szájról szájra terjedő hírekről, a látványos, ünnepélyes felvonulásokról és megemlékezésekről is. Bár az információáramlás bizonyos mértékben kormányzati felügyelet alatt állt, a közbeszéd, a magánlevelek és a korszak új intézményeiként a kávéházak nagyban elősegítették azt.

A harmadik fejezet a *Tapasztalati politikai leírás* címet kapta, amelyben utazók leírásairól, diplomaták beszámolóiról ír a szerző. A megfigyeléseken alapuló szövegekben olvashatunk nemcsak egy adott terület földrajzi elhelyezkedéséről, növény- és állatvilágáról, éghajlatáról, hanem az ország kormányzati berendezkedéséről is. A műfaj, amelynek gyakori címe: „X. Y. jelenlegi helyzete”, vagy „X. Y. leírása”, vagy „Beszámoló X. Y.-ről” először az Itáliai-félszigeten terjedt el, majd Angliában is nagy népszerűségnek örvendett. Shapiro bemutatja, hogy egy-egy fontosabb országról milyen információk, klisék terjedtek el az angolok körében, így ír arról, hogy az Egyesült Tartományok berendezkedését demokratikusnak, Franciaországot abszolutistának tekintették, de olvashattak történeteket Lengyelországról, Dániáról és Svédországról is. Az Oszmán Birodalmat számos munka tipikusan abszolút berendezkedésének mutatta be, amely a rabszolgaság és az állandó hadsereg intézményére épült. A Távol-Keletről csak másodkézből szerzett információkkal rendelkeztek az angolok, így francia és holland művek fordítása alapján azt gondolták, hogy Kína hatalmas népességét a centralizáció rendkívüli fokával, jól képzett hivatalnokok kormányozzák; Japán kormányzatát pedig despotikusnak, népességét szorgalmasnak, mértékteltesnek és harciasnak gondolták.

A negyedik fejezet a *Történetírás és politikai gondolkodás* viszonyát vizsgálja. A korszak Angliájában aligha kételkedett valaki a történelem tanító erejében, mivel a múltból vett dicséretes és elítélendő példák egyaránt iránymutatóként szolgáltak a korszak erkölcsi életét és a politikai cselekvést illetően is. A szerző az angolszász időszaktól a kora újkorig áttekinti a történetírás jellemzőit, és külön fejezetekben tér ki az egyháztörténetre, a római múltnak az angol politikai gondolkodásban betöltött szerepére és a republikanizmus eszméjére is. A múltból vett történetek közül a Szentírásból vett példának volt a legmélyrehatóbb és legszélesebb hatása, hiszen azokat mindenki ismerte, mivel az olvasni nem tudók is hallgatták a prédikációk során azokat. Innen eredt az a nézet is, mely szerint Isten közvetlenül beavatkozhat az emberi dolgokba, és a katonai hadszíntéren elszenvedett kudarcokat a nép bűneiért vagy az imák elmaradásáért való büntetésként értelmezték. Raleigh világtör-

téneti munkájáról (History of the World) feltételezi a szerző, hogy talán ez volt a legnagyobb hatású történeti munka, ami a gondviselés szerepét hangsúlyozta. Az analógiákban és párhuzamokban való gondolkodás gyakran mérte össze az uralkodókat a választott nép valamely vezetőjével (Mózes, Salamon, Dávid), a kivégzett királyt, I. Károlyt pedig egyenesen Krisztushoz hasonlították.

A *Dráma és politikai tanítás* című ötödik fejezet a drámának a kora újkori angol politikai kultúrában játszott szerepét vizsgálja. A XVII. század első felének udvari álcajátékai után a fejezet többi része a történelmi drámákról szól. Az álarcos mulatság (masque) az udvari élet egyedi műfaja volt, mely a zenét, a vizuális hatásokat, a táncot és a szóbeli szövegeket kombinálta, s mivel közönsége igen zárt volt, megerősítette a társadalmi hierarchiát és az udvar világának az átlagos emberektől való elválasztását. A történelmi játékot bár néha történelemnek, máskor tragédiának címkézték, valójában egy hibrid műfaj volt, mely történelmi forrásokra épült, de kevésbé béklyózták meg, mint egy történelmi írást. Nagy volt a változatosság a közönség méretét és összetételét, a bírálat vagy támogatás mértékét, és a bemutatott témák fajtáját illetően is. A kritikusok úgy tekintettek a színházra, mint a társadalmi rendetlenség forrására, és széles körben elítélték, mondván, hogy távol tartja a látogatókat a templomba járástól, a prédikációk hallgatásától. A drámaírók gyakran az útikönyvekre és a történelemre támaszkodtak forrásanyagként.

A *Politika, költészet és irodalom* címet viselő hatodik fejezetben részletezi Shapiro, hogy a poétikai kifejezés számos módját használták a politikai intézmények, események és egyének leírására. A költemények írása és olvasása széles körben megbecsült és gyakori tevékenység volt. A dicshimnusz, az elégia, a történelmi költemény és a rágalmazó versek műfajáról szól e fejezet, de olvashatunk a politikához kapcsolódó költeményekről is, úgymint a szonettekéről, az epigrammákról és a balladákról. A rövid és könnyen memorizálható epigrammák, a gúnyversekhez hasonlóan, ritkán jelentek meg nyomtatásban, a szájról szájra terjedő balladákat pedig magánházakban és nyilvános tereken is énekelték, tehát megismerésükhöz nem volt szükség az írni-olvasni tudás képességére, mégis széles rétegekhez eljutottak. A kéziratos formában terjesztett és nyomtatásban megjelenő balladákat a templomajtókra is kifüggesztették, árusították őket a vendéglőkben, fogadóknak és néha még a templomi padosorokban is elhelyezték őket. E fejezetben elemzi a szerző a jellemrajz műfaját is, amit a modern írók inkább karikatúrának neveznének, mely az 1641–1660 közti időszakban volt népszerű eszköze a gúnyolásnak és kritizálásnak. A

restauráció idején a vallási és politikai ellenfelek megbélyegzésére és nevetségessé tételére használták ezt az irodalmi formát és lényeges szerepet töltött be a whig és tory sztereotípiák rögzülésében. Szintén e részben esik szó a tanmesékről, mint amelyek alkalmasak voltak a politikai értékek továbbadására, ezek alapjául pedig Aesopus meséinek XV. század végi publikálása és számos későbbi kiadása szolgált.

A hetedik fejezet a *Szónoklat és politikai tanítás* címet viseli. Itt olvashatunk arról, hogy mivel a kormányzat tisztában volt a szószerzők politikai erejével, ezért 1547-től kötelezővé tette az egyháztagok számára a homíliák hallgatását. Így a prédikációkat a társadalom minden rétege és korosztálya köteles volt hallgatni, majd az ott elhangzottakat családi és baráti körben is megvitták. A prédikációk közül a legjelentősebbeket nyomtatásban is megjelentették, így még több emberhez juthatott el annak üzenete. A helyszín, az alkalom és a szónokok által vallott tanok mentén is megkülönböztethetők a szónoklatok és a prédikációk. A királyi udvar, a parlament és a Szent Pál kereszt előtt elmondott beszédek kifejezetten azt a célt szolgálták, hogy befolyásolják a politikai véleményt. Megtudhatjuk, hogy a Szent Pál keresztnél felállított pulpitust már a XIV. század közepétől a politikai ideológia kommunikálására és a közügyek kommentálására használták; az emberek százait vonzó helyszín szónokának kiválasztásába éppen ezért a titkos tanácsnak, a londoni polgármesternek és London püspökének is beleszólása volt. E fejezet külön részeit képezik a parlament előtti beszédek, a puskaporos összeesküvés leleplezésének napján elhangzó szónoklatok és az I. Károly kivégzéséről megemlékező prédikációk. A vidékre kiszálló esküdtzéki bíraskodás is alkalomként szolgált a kormányzat nézeteinek terjesztésére, az itt elhangzó szónoklatok gyakran hangsúlyozták a kormányzat isteni eredetét és annak velejáróit.

A nyolcadik fejezet *Megfigyelés és részvétel* címe igazán érdekes tartalmat sejtet, és nem is kell csalódnia az olvasónak, amikor áttekinti azt. A királyi bevonulások, a koronázások, a temetések és más látványos felvonulások, melyekhez gyakran társult máglyaégetés, ágyúlövés és harangzúgás, mindegyike az írni-olvasni nem tudó közönség számára is érthető üzenetet közvetített, ami által ők is részt vehettek a politikai életben. A nyilvános korbácsolás, a pellengérre állítás, a bírósági tárgyalások vagy kivégzések a törvény érvényesülésének látványos tapasztalatát adták. Vizuális úton közvetítettek üzenetet a festmények, szobrok, épületek és az uralkodó portróját ábrázoló medálok is. A politikai aktivitás egyik csatornája a kérvényezés eszköze volt, ami hatást gyakorolt a kormány cselekedeteire, a parlamenti törvényhozásra is és a közvéleményt is alakította. A petíciózás vitathatat-

lan joga volt az egyéneknek és csoportoknak, hogy sérelmeiket törvényes módon juttassák el a megfelelő hivatalba vagy intézményhez. A nemzeti ünnepek is részét képezték a politikai életnek, ilyen alkalom volt a király születésnapja, a királyi családban bekövetkező gyermekáldás, az esküvő, majd a puskaporos összeesküvés leleplezéséről és I. Károly mártírhaláláról való megemlékezés is. E fejezet utolsó részében arról olvashatunk, hogy az öltözködés és a különböző „kiegészítők” viselése is a társadalmi és a politikai identitás kifejezője volt, ám a politikai önazonosság meghatározására használt zászlók és színes szalagok mellett még a kártyajátékok lapjain is találkozhattak a kortársak politikai jelentéstartalmat hordozó üzenetekkel. I. Erzsébet volt az első, akit királyi öltözetben, uralkodói attribútumokkal ábrázoltak e műfajban, de később a rozsházi összeesküvés résztvevői és Monmouth herceg kivégzése is megjelent a kártyákon.

A kilencedik fejezet a *Jog, politika és jogrendszer* címmel tárgyalja azt, hogy milyen sokfajta jog alatt éltek az angolok, így megemlíti az isteni törvényt, a természeti törvényt, a közös jogot (common law), a méltányosságot, az egyházi törvényt, a statútumokban rögzített törvényt és a szokásokat is. Ezek bármelyikére található utalás a különböző műfajokban a pamflettől a prédikációig, a költeményektől a parlamenti beszédekig. E törvények egymáshoz való viszonya gyakran nem volt világos, és a szükségre, a közjóra és az államérdekre való hivatkozás vált uralkodóvá az érvelésben. A királyi prerogátiva tárgyalásán túl a szerző a common law fogalmát is körbejárja, majd a parlamentnek a politikai életben betöltött szerepéről olvashatunk. Kiemeli, hogy az esküdszéki bíraskodás számos alattvalónak adott lehetőséget a jog világában való ismeretszerzésre, egyúttal pedig lehetőségük volt a nem kívánatos kormányzati politika büntetésének megakadályozására is. E fejezetben olvashatunk még az esküről mint az angol törvényi és politikai környezetet átható jellegzetességről, valamint a bírósági tárgyalásokról, és kivégzésekről, melyek nagy tömeget vonzó nyilvános események voltak.

Az utolsó, tizedik fejezet egy terjedelmes *Konklúzió*, mely rögzíti, hogy a politikai kultúra két legfőbb témája a monarchia és a vallás volt, és az egész korszakot áthatotta a vallási egység iránti vágy és az annak elérésére való képtelenség. A nemzeti kultúra világosan vallásos jellegű volt, aminek egyértelmű jele az is, hogy a Szentírásra az evilági és a túlvilági élet útmutatójaként tekintettek, és a politikai életben rengeteg vallási kérdés került terítékre. A szerző kiemeli, hogy a Londonban koncentrálódó és formálódó, de az egész nemzetre kisugárzó kultúra területén a nyomtatott anyagok mennyisége ugyan időről időre változott, ennek ellenére üzenetük szinte mindenkihez eljutott.

A szerző az egyes fejezetekhez tartozó lábjegyzeteket a kötet végén helyezte el, és a könyvben való tájékozódás segítésére indexet készített.

Összességében elmondható, hogy a kötet hasznos és érdekes ismereteket nyújt a politikai kultúra iránt érdeklődő olvasó számára, igen alapos vizsgálatát adja a korszak kommunikációs csatornáinak és a politikai tartalmú üzenetek továbbítására alkalmas műfajoknak, eszközöknek. E szerteágazó tényezőket megismerni, melyek a hétköznapi ember életének mindennapjait befolyásolták, élvezetes olvasmányt jelenthet nemcsak a szakemberek, de a laikusok számára is.

Barbara J. Shapiro: *Political Communication and Political Culture in England, 1558–1688* (Politikai kommunikáció és politikai kultúra Angliában, 1558–1688) Stanford, Stanford University Press, 2012. 403 o.

Pálffy Margit